

Lizeum d'Ert <i>CADEMIA</i> – Urtijëi	Ladin	2 ^a tlas Ëures al'ena: 2
---------------------------------------	--------------	--

Competënzes ala fin dl 1. biennium

- La studënta, le studënt é buna/bun da
- capì y tó sò te na manira critica le contignü, la minunga, le punt d'odüda y la mentalité de chi che baia
- espone tla discusciun minunghes y sentimënc te manires desferëntes, reagì tla dërta mosöra sön les osservaziuns de d'atri, argomentè y defëne punç d'odüda
- lì i tesç cun espresciun, capì le contignü d'informaziun y incé la mentalité di auturs, imparan da aprijé le valor artistich de n test y conscidran la letöra na fontana por l'arichimënt personal
- scrì sorts desvalies de tesç adoran n lingaz spezfich y gramaticalmenter dërt
- confrontè le ladin te súa fonetica, súa morfologia, te so lessich y te súa sintassa cun d'atri lingac
- capì la cultura y la realté ladina y la interpretè

	Abilitès	Conescënzes	Argomënc / Contegnüs	Indicaziuns metodologiches y didatices – Material – Media – Strumënc	Tematiches interdisciplinaries – Referimënc – Injuntes personales
Ascutè	ascutè cun atenziun, individuè i punç essenziài, tó sò informaziuns tl detail	tecnicas de comprenjiun de tesç	cultura ladina cun referimënt ala Ladinia ntiera lingaz ladin-retoroman	fé cumentares sun l cuntenut, se stizan sun l titul y ti lascé audi chisc ala/ai cumpanies, che tol aponc	tl mëtèman de n'atività iel bon ativé l savëi che la sculea o l sculé à bele
	capì l'intenziun dla conversaziun, jì ite ti sentimënc dles/di interlocutores/s, confrontè opiniuns y punç d'odüda	carateristiches dles formes de discusciun y de formes d'argomentaziun	argumënc desvalis vel' descucion tēuta dai media	lëur cooperatif lauré ora la posizion, l'ideologia, l carater de na persona che tol pert a n dialogh cunfrunté la persones da plu ponc de ududa	la sculea o l sculé dëssa se usé a avëi pazienza y a scuté su avisa cie che n'otra o n auter à da dī
Baié	ester bugn da manajè plü sorts de situaziuns de conversaziun y jì ite aladò sön les/i interlocutores/s	formes de dialogh y d'interaziun, regoles y strategies dl baié	cuntenuc aldò dl nteres di sculeies d'uni sort de material, nce bele nuzà cun vel'auter fin	analisé na situaziun, l cheder dla situazion simulé n dialogh formel y informel mēter a cunfront l lingaz di dialogs	vester bon da defrenziè i registri dl ladin
	baié te na manira lēdia, tlera y articulada, adorè n lessich nēt	formulaziuns strotorades y elemënc tipicamēter ladins	argumënc che reverda la cultura ladina	cri ora n argumënt che plej njeniè ca n pitl descors te n ladin laurà ora drèt a puntin publicaziuns, nce digiteles	auzé ora l lessich y la formulaziuns tipiches dl ladin y cialé de nuzé chisc elemënc plu suvënz
	anuzé de plü tecnicas dl baié tla presentaziun	tecnicas de presentaziun	tematiches de atualità	purvé ora plu elemënc coche: dumandes retoriches, sortes	vester bon de mēter a jì n dialogh a na maniera che

				de strutures, suport tres ilustrazions tesc de atualità ora dai media ladins	l'interlocutëur-a scote su plu saurì
Lì y jì ite sòn tesc	lì cun intonaziun, lì surafora y lì te na manira seletiva	tecnicas de letöra	tesc informatifs, per liejer-ntënder	simulé de liejer dant a n publich: sèira leterera, Trail ... simulé de vester n-a locutëur-a dl notiziar ladin che giapà l ultimo mumënt na notizia mpurtanta y che muessa la tré adum o crì na informazion specifica laite	se eserzitè inant tla letura adaut-espressiva y tla letura achiet-asvelta
	porvè fora y adorè tecnicas por se recordè plü saurì	aiüç por se recordè plü saurì	tesc desvalifs	liejer debota y cialé de se lecurdé la informaziun plu mpurtanta deberieda cun n-a partner scri ora la esprescions plu mpurtantes de uni paragraf	lauré deberieda cun n-a partner y cialé de ntënder deberieda l test
	analisé elemënc tì test, tó informaziuns fora de tesc desvalies y les laurè fora	strategies por capì y laurè fora tesc	tematices che à da nfé cun la cultura ladina da uni di	nrescì ce tradizions y ce usanzas che fajova ora la vita da zacan tla valedes ladines nrescì cie che l univa maià zacan y lauré ora vel'menù che respiedla la cultura ladina	cunlaurazion povester cun sciences natureles
	imparè da conèsce tesc de auturies ladines/ auturs ladins	elemënc de leteratöra ladina	opres letereres desvalives	udèi ciuna che ie la vijion dl'autor-a	mparè a crì ora i ponc d'ududa de autores
	valorisé les liëndes ladines sciöche espresciun dla tradiziun orala y dla cultura popolarà	liëndes ladines	la lijëndes dla Dolomites	analisé la funzion di personajes y l raport danter ëi analisé la funzion nstëssa dles lijëndes ladines	vester boni de nterpreté la lijëndes te n cuntest storich y soziel
Scri	cöie adöm ideas, cherié n plann de scritöra, formulè pinsiers y scri le test final	fases dl prozès da scri	d'uni sort de stories, cunties o nce poejes de autores ladin(e)s	planifiché danora i vares da fé per ruvé a n bon resultat finel purvé a scri se tenian a n mëudl dat dant	i sculeies y la sculées dëssa mparè a se urganisé tenian ite nce n cër tëm
	laurè fora tesc, i scri inant y i mudé	elemënc de composiziun de n test	argumënc desvalifs	lauré a na maniera creativa sun tesc curc o sun pertes de tesc	manejé strutures y frases plu cumplexes
	trà adöm i punç essenziài de n test plü lunch	carateristiches dl ressümé	tesc desvalifs	scri ora la esprescions plu mpurtantes per uni paragraf cri sinonims por chësta esprescions scri n ressumé zënza cialé l test	mparè a scri n ressumé cun paroles y esprescions che ne sibe nia chëles dl test uriginel

	se eserzitè tles formes desvalies dl'espresciun scritta	carateristiches de tesç espressifs/creatifs, tesç informatifs y descritifs	tesç letereres y informatifs	analisé i tesç per determiné i elemënc che caraterisea la sort de test purvé a scrì na tel sort de test	mparé a lauré ora n test cun carateristiches spezifiches
	scrì i tesç se tignan ales regoles morfosintatiches y ortografiches	regoles gramaticales	regules de gramatica y grafia gramatica paredleda	paredlé cër aspec gramatichei ti lingac nseniei te scola	auzé ora formes tipiches ladines vester boni de apliché la regules de gramatica y grafia
Cultura ladina	se dè jò cun le lingaz, la storia, la leteratöra y la situaziun sozio-economica dles valades ladines	i ladins dles Dolomites inier y incö	lingaz ladin-retoroman istituzions y media ladins unità didatica de storia, p. ej. politica, cultura y identità	nrescides y aprufundimënc sun la epoca storica tratada	i elemënc teritoriei che fej referimënt a materies nseniedes tl Lizeum d'ert, coche storia, sozietà y leteratura, dëssa unì tratei n cunlaurazion cun i/la professëures dla respetiva materies tema dl ann tla Cademia

Lizeum d'Ert CADEMIA – Urtijëi	Materia: LADIN 2*	tlas: 2. ëures al'ena: 1
--------------------------------	--------------------------	-----------------------------

Competënzes ala fin dl 2. ann

La sculea, l sculé ie bon de:

- Ntënder a na maniera critica cuntenuc y minonghes de na persona che rejona o che liej adaut
- Liejer tesć y ntënder mesanmënter l cuntenut
- Scri sortes defrëntes de tesć gramaticalmënter drëc
- Pürté dant si minonga y respuender te na drëta mesura a la ideies de altri

Abiliteies	Cunescënzes	Argumënc/ Cuntenuc	Indicazions metodologiches y didatiches – Materai – Media – Strumënc	Tematiches interdisciplineres – Referimënc – Njontes persuneles
<p>Audi: - scuté su cun atenzion, abiné ora i ponc essenziei y tò su la nformazions tl detail; -cunfrunté minonghes defrëntes</p> <p>rujené: - rujené y savëi da pronunzië te na maniera tlera y articulada; - vester bon de maneje na cunversazion y respuender tla drëta mesura al'otra persona</p> <p>liejer: - liejer adaut cun la drëta ntonazion abinan ora la nformazions essenzieles</p> <p>scri: - scri frases cunliedes se tenian ala regules morfosintatiches y ortografiches; - cunlië ideies y les scri te n test finel</p>	<p>Tecniches de cumprension de tesć</p> <p>Formes de dialogh cun la metologia dla repetizion: nsenianta, sculé/a, nsënianta, danter sculeies</p> <p>Tecniches de letura y aiuc per se lecurdé plu sauri</p> <p>Strategies per lauré ora tesć</p>	<p>L alfabet ladin, pronunzia y azënc</p> <p>Gramatica: L articul, l pronom, l singuler y l plurel, l ndicatif presënt, la declinazion, i demustratives, l agetif</p> <p>Saludé Se prejënté Nformazions Cianties ladines Lauratueresc de scritura criativa cun poejies curtes o pitli tesć per ladin</p> <p>L lessich sota forma de juech:</p> <p>Mi familia A cësa Mi corp l sentimënc l numeri l culëures l dis dl'ena l mënc dl ann La sajons La festes L tëmp La scola Atualità</p>	<p>Nseniamënt dl ladin cun la metodologia dl lingaz fulestier: nuzan nce l tudësch o l talian, spiligazion (nce sota forma de gesć), repetizion deberieda cun la nsenianta, ntervënc dl sculé/dla sculea, interazion danter i sculeies y la nsenianta</p> <p>Letures te tlas</p> <p>Lëures de grup cun metodologies defrëntes dl mparé cooperatif</p>	<p>Material anjenià ca dala nsenianta</p> <p>“La rujenada dla oma” de anda Amalia Anderlan-Obletter</p> <p>“La ortografia dl ladin de Gherdëina” de Marco Forni</p> <p>“Das grosse Südtiroler Wimmelwörterbuch Spass mit 1450 Wörtern Deutsch-Italienisch-Englisch und Ladinisch aus dem Gadertal und Gröden” de Natasa Bucik, Kaja Bucik, Ana</p> <p>“Armunia de linëusc Poesielichtspiele Caleidoscopio di poesie” de Ulrica Perathoner (poeijes per ladin-tudësch-talian)</p> <p>“Cianties per Gherdëina” metudes adum da Stefan Demetz</p>

*) LADIN 2 fej la sculées y i sculeies che vën da na scola mesana nia-ladina y mët permò man cun l lingaz ladin tla scola auta.